

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ**

**Робоча програма
навчальної дисципліни
"СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ"
для студентів спеціальності
8.03050401 "Економіка підприємства"
денної форми навчання**

Харків. Вид. ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2014

Затверджено на засіданні кафедри економіки підприємства та менеджменту.

Протокол № 11 від 15.04.2014 р.

Укладач Ушкальов В. В.

P58 Робоча програма навчальної дисципліни "Соціальна відповідальність" для студентів спеціальності 8.03050401 "Економіка підприємства" денної форми навчання / укл. В. В. Ушкальов. – Х. : Вид. ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2014. – 60 с. (Укр. мов.)

Подано тематичний план навчальної дисципліни та її зміст за модулями й темами. Вміщено плани лекцій, практичних занять, матеріали щодо закріплення знань (самостійну роботу, контрольні запитання), критерії оцінювання знань студентів, професійні компетентності, якими повинен володіти студент після вивчення навчальної дисципліни.

Рекомендовано для студентів спеціальності 8.03050401 "Економіка підприємства" денної форми навчання.

Вступ

Формування конкурентних переваг підприємства у сучасних умовах обумовлює пошук нових підходів до використання людських ресурсів, що безпосередньо пов'язане з вирішенням етичних проблем управління. Забезпечення стійкого суспільного розвитку стає можливим лише за умови внесення суттєвих змін до стратегії підприємства і включення до стратегічних цілей підприємства побудови тривалих партнерських відносин як у середині організації, так і з представниками зовнішнього середовища. Це, в свою чергу, обумовлює необхідність формування у менеджмента та персоналу підприємства нового ставлення та концептуальних засад щодо реалізації власної місії переважно не в категоріях конкурентної боротьби, а в категоріях взаємної вигоди всіх учасників суспільного виробництва, збереження екології та загального суспільного розвитку.

Зміна парадигми стратегічного планування в аспекті роботи з людськими ресурсами передбачає формування нового ставлення до організації взаємодії на макро- і мікроекономічному рівнях. Особливої ваги набувають ціннісні, мотиваційні та етичні аспекти, що інтегровані таким системним утворенням як "соціальна відповідальність". Розуміння морально-етичного підґрунтя та соціально-психологічних особливостей людського сприйняття відкриває можливості щодо використання переваг, які надає соціально відповідальна поведінка дозволяє визначити ціннісні орієнтири та напрямки розвитку в процесі подальшої професійної діяльності.

Таким чином, формування комплексного сприйняття соціально-економічних та етичних проблем і уявлення про основні закономірності соціально-економічних процесів, а також оволодіння методами оцінки й прогнозування їх впливу надає можливість фахівцю використання інтегральних синергетичних переваг соціальної взаємодії як на рівні підприємства, так і в масштабі галузі й державного господарювання. Створюються можливості для більш повного розкриття і використання людського потенціалу, підвищується якість прийняття стратегічних рішень щодо персоналу підприємства та взаємодії із зовнішнім середовищем.

Навчальна дисципліна "Соціальна відповідальність" є нормативною навчальною дисципліною та вивчається згідно з навчальним планом підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня "магістр" за спеціальністю 8.03050401 "Економіка підприємства" для усіх форм навчання.

1. Опис навчальної дисципліни

Опис навчальної дисципліни наведено в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Структура навчальної дисципліни "Соціальна відповідальність"

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
		денна форма навчання
Кількість кредитів – 4	Галузь знань 0305 "Економіка та підприємництво"	Додаткова
Модулів – 2	Напрямок підготовки 8.03050401 "Економіка підприємства"	Рік підготовки
Змістових модулів – 2		1-й
Загальна кількість годин – 144		Семестр
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 4; самостійної роботи студента – 4,5	Освітньо-кваліфікаційний рівень: магістр	1-й
		Лекції
		34 год
		Практичні, семінарські
		34 год
		Самостійна робота
76 год		
Вид контролю		
екзамен		

Примітка. Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить: для денної форми навчання – 89 %.

Робоча програма містить 2 модулі, контрольні запитання до них, переліки тем семінарських та практичних занять, запропоновану тематику есе або доповідей, питання для самостійної роботи студентів, характеристику системи поточного й підсумкового контролю, а також рекомендовану літературу.

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання даної навчальної дисципліни є формування у студентів фундаментальних знань теорії та практики соціальної відповідальності і відповідних професійних компетентностей.

Для досягнення мети поставлені такі **основні завдання**: вивчення теоретичних положень і практики взаємодії держави, бізнесу, суспільства та людини у сфері соціальної відповідальності як умови стійкого розвитку суспільства.

Об'єктом вивчення навчальної дисципліни є соціально-економічні та соціально-етичні характеристики відносин між суб'єктами бізнес-середовища.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є теоретико-методологічні, методичні та організаційно-економічні аспекти формування і розвитку соціальної відповідальності.

Місце дисципліни в навчальному процесі підготовки магістрів. Теоретичною і методологічною базою вивчення соціальної відповідальності є дисципліни гуманітарного та загальноекономічного циклів, економіка підприємства, менеджмент, економіка праці та соціально-трудова відносина.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен:

знати:

сутність, види, категорії, еволюцію, концепції, моделі та рівні соціальної відповідальності;

особливості соціальної відповідальності різних суб'єктів розвитку;

місце соціальної відповідальності в управлінні організацією;

нормативно-правові засади розвитку соціальної відповідальності;

моделі корпоративної соціальної відповідальності і становлення різних типів корпоративної культури;

показники та методику оцінювання соціальної відповідальності;

особливості прояву соціальної відповідальності бізнесу;

сутність соціальних інвестицій як форми вияву корпоративної відповідальності роботодавців;

сутність, складові та пріоритети розвитку соціально відповідальної політики управління персоналом;

екологічні аспекти соціальної відповідальності та їх нормативно-правове регулювання;

сутність, структуру, вимоги та особливості міжнародних стандартів соціальної звітності;

вміти:

формуванню механізм управління корпоративною соціальною відповідальністю;

формуванню ефективної взаємодії роботодавців з персоналом на засадах соціальної відповідальності;

формувати відносини підприємства із зовнішніми організаціями на засадах корпоративної соціальної відповідальності;

визначати напрями активізації індивідуальної та колективної екологічної відповідальності;

посилювати соціальну відповідальність суб'єктів суспільного розвитку через соціальне партнерство;

здійснювати моніторинг корпоративної соціальної відповідальності;

оцінювати ефективність корпоративної соціальної відповідальності;

розвивати корпоративну соціальну відповідальність як чинник підвищення конкурентоспроможності.

Структуру навчальних елементів за професійними компетентностями, які отримують студенти після вивчення навчальної дисципліни наведено у табл. 2.1. Структурні елементи компетентностей, що формуються під час вивчення навчальної дисципліни, наведені в табл. 2.2.

Таблиця 2.1

Професійні компетентності, які отримують студенти після вивчення навчальної дисципліни

Код компетентності	Назва компетентності	Складові компетентності
СО.1	Забезпечувати соціально-відповідальну поведінку персоналу в мікросередовищі підприємства	Здатність до визначення ролі соціальної відповідальності в забезпеченні розвитку підприємства
		Здатність до ідентифікації проблем у діяльності підприємства, що пов'язані з соціальною відповідальністю
		Здатність до формування організаційних структур для поширення та реалізації соціально відповідальної поведінки
		Здатність до трансляції корпоративних цінностей в процесі взаємодії з персоналом підприємства
		Здатність до здійснення продуктивної взаємодії із зовнішніми контрагентами на засадах соціальної відповідальності
СО.2	Забезпечувати формування соціально-відповідальної поведінки підприємства як суб'єкта	Здатність до розуміння та оцінки наслідків управлінських рішень і діяльності підприємств в аспекті впливу на оточуюче середовище
		Здатність до формування соціальної відповідальності зовнішніх контрагентів в процесі здійснення ділової взаємодії
		Здатність до оцінки ступеня корпоративної соціальної відповідальності підприємства
		Здатність до оцінки ефективності соціальної відповідальності підприємства
		Здатність до визначення напрямів розвитку соціальної відповідальності підприємства

Таблиця 2.2

**Структура складових елементів професійних компетентностей з навчальної дисципліни
"Менеджмент персоналу" за Національною рамкою кваліфікації України**

Складові компетентності, які формуються в рамках теми	Мінімальний досвід	Знання	Вміння	Комунікація	Автономність і відповідальність
1	2	3	4	5	6
Змістовий модуль 1. Формування соціальної відповідальності персоналу підприємства					
Тема 1. Соціальна відповідальність як чинник стійкого розвитку					
Здатність до визначення ролі соціальної відповідальності в забезпеченні розвитку підприємства	Визначення менеджменту, місії та цілей підприємства. Соціальна політика підприємства	Сутність, види, категорії, еволюція, концепції, моделі та рівні соціальної відповідальності	Визначати структуру соціальної відповідальності та її елементи. Розуміти роль соціальної відповідальності та її елементів у функціонуванні та розвитку підприємства	Здатність до ідентифікації ознак соціально-відповідальної поведінки партнерів	Самостійність у визначенні ключових чинників, що обумовлюють соціально-відповідальну поведінку. Відповідальність у виборі управлінських підходів, що орієнтовані на соціальну відповідальність
Тема 2. Соціальна відповідальність людини, держави та суспільства					
Здатність до ідентифікації проблем у діяльності підприємства, що пов'язані з соціальною відповідальністю	Структура організації. Структура управління організацією. Види влади в організації	Особливості соціальної відповідальності різних суб'єктів суспільного розвитку. Місце соціальної відповідальності в управлінні організацією	Ідентифікувати проблеми, що пов'язані з соціальною відповідальністю на різних рівнях функціонування підприємства. Визначати джерела їх походження та фактори, що обумовлюють їх існування	Здатність до вибору соціально-відповідальних форм поведінки в процесі здійснення організаційних комунікацій	Самостійність у виборі форм соціально-відповідальної поведінки, що відповідають цілям підприємства. Відповідальність за визначення пріоритетів соціально-відповідальної поведінки в організації

1	2	3	4	5	6
Тема 3. Організаційно-економічне забезпечення управління корпоративною соціальною відповідальністю					
Здатність до формування організаційних структур для поширення та реалізації соціально-відповідальної поведінки	Організаційна структура. Дії. Організація як функція менеджменту. Методи цілепокладання	Нормативно-правові засади розвитку соціальної відповідальності	Формувати механізм управління корпоративною соціальною відповідальністю	Здатність до визначення цілей соціальної політики та побудови відповідних ним управлінських структур. Здатність до оцінки мотивів та цінностей персоналу	Самостійність у визначенні пріоритетів соціальної політики. Відповідальність за ефективність управлінських структур, що забезпечують соціальну відповідальність підприємства
Тема 4. Формування відносин роботодавців із працівниками на засадах соціальної відповідальності					
Здатність до трансляції корпоративних цінностей в процесі взаємодії з персоналом підприємства	Індивідуальні відмінності. Методи оцінки індивідуальних особливостей. Інтереси, потреби, цілі, мотиви	Моделі корпоративної соціальної відповідальності і становлення різних типів корпоративної культури	Формувати ефективну взаємодію роботодавців з персоналом на засадах соціальної відповідальності	Здатність до здійснення соціально відповідальної поведінки в управлінській комунікації. Здатність до обрання форм поведінки, що презентують корпоративні соціальні стандарти	Самостійність у виборі форм і методів управлінського впливу, що ґрунтуються та репрезентують корпоративні цінності. Відповідальність за результати засвоєння персоналом підприємства корпоративних цінностей, норм, традицій та форм поведінки

1	2	3	4	5	6
Тема 5. Формування відносин бізнесу із зовнішніми організаціями на засадах соціальної відповідальності					
Здатність до здійснення продуктивної взаємодії із зовнішніми контрагентами на засадах соціальної відповідальності	Зовнішнє середовище організації. Комунікаційні процеси	Особливості вияву соціальної відповідальності бізнесу в українських реаліях	Формувати відносини підприємства із зовнішніми організаціями на засадах корпоративної соціальної відповідальності	Здатність до ефективного застосування у діловій комунікації стратегії "переможець-переможець". Здатність до формування позитивного іміджу організації	Самостійність у виборі засобів ідентифікації цінностей та інтересів ділових партнерів. Відповідальність за ефективність ділової взаємодії та тривалість ділових стосунків
Змістовий модуль 2. Інструменти та практика формування соціальної відповідальності					
Тема 6. Екологічна компонента соціальної відповідальності					
Здатність до розуміння та оцінки наслідків управлінських рішень і діяльності підприємств в аспекті впливу на оточуюче середовище	Використання ресурсів. Середовище існування. Шкідливі чинники та загрози	Екологічні аспекти соціальної відповідальності та їх нормативно-правове регулювання	Визначати напрями активізації індивідуальної та колективної екологічної відповідальності	Здатність до збору інформації про можливий негативний вплив на екологічну ситуацію в результаті діяльності підприємств	Самостійність у виборі форм оцінки загрози екології в результаті діяльності підприємства. Відповідальність за обґрунтування управлінських рішень, що матимуть негативний вплив на стан екологічної системи, в якій працює підприємство

1	2	3	4	5	6
Тема 7. Соціальне партнерство як інструмент формування соціальної відповідальності					
Здатність до формування соціальної відповідальності зовнішніх контрагентів в процесі здійснення ділової взаємодії	Партнерство Потреби. Мотив. Мотивація. Стимул. Довіра. Структура мотиваційного процесу. Структура комунікаційного процесу	Сутність соціальних інвестицій як форми вияву корпоративної відповідальності роботодавців	Посилювати соціальну відповідальність суб'єктів суспільного розвитку через соціальне партнерство	Здатність до ефективного впливу на зовнішніх контрагентів з метою прийняття ними соціальної відповідальності. Здатність до формування стійких комунікаційних мереж, що характеризуються високим рівнем соціальної відповідальності	Самостійність у виборі методів впливу на контрагентів. Відповідальність за ефективність обраних методів та інструментів
Тема 8. Моніторинг корпоративної соціальної відповідальності					
Здатність до оцінки ступеня корпоративної соціальної відповідальності підприємства	Моніторинг. Критерії оцінки. Засоби моніторингу. Управління за цілями. Стандарти	Сутність, структура, вимоги та особливості міжнародних стандартів соціальної звітності	Здійснювати моніторинг корпоративної соціальної відповідальності	Здатність до збору інформації про стан корпоративної соціальної відповідальності підприємства та її кількісної і якісної оцінки за критеріями міжнародних стандартів із соціальної звітності	Самостійність у виборі методів здійснення моніторингу корпоративної соціальної відповідальності. Відповідальність за результати моніторингу корпоративної соціальної відповідальності

1	2	3	4	5	6
Тема 9. Оцінювання ефективності соціальної відповідальності					
Здатність до оцінки ефективності соціальної відповідальності підприємства	Ефективність. Підходи та методи до оцінки ефективності	Критерії, показники та методика оцінювання ефективності соціальної відповідальності	Оцінювати ефективність корпоративної соціальної відповідальності	Здатність до ідентифікації та оцінки в усній комунікації різних аспектів соціальної відповідальності. Здатність до ідентифікації змін у соціальній відповідальності підприємства	Самостійність у виборі форм та методів оцінки ефективності корпоративної соціальної відповідальності. Відповідальність за достовірність, точність та надійність оцінки ефективності корпоративної соціальної відповідальності
Тема 10. Стратегічні напрями розвитку соціальної відповідальності в Україні					
Здатність до визначення напрямів розвитку соціальної відповідальності підприємства	Трансформаційні процеси. Розвиток підприємства. Соціальний розвиток. Громадянське суспільство	Сутність, складові та пріоритети розвитку соціально-відповідальної політики управління персоналом	Розвивати корпоративну соціальну відповідальність як чинник підвищення конкурентоспроможності	Здатність до здійснення результативних комунікацій в процесі реалізації заходів щодо підвищення соціальної відповідальності підприємства. Здатність до отримання зворотного зв'язку під час реалізації заходів щодо розвитку соціальної відповідальності	Самостійність у визначенні методів та форм побудови стратегії розвитку соціальної відповідальності підприємства. Відповідальність за доцільність та дієвість обраних напрямів розвитку соціальної відповідальності підприємства

Робоча програма навчальної дисципліни розроблена відповідно до вимог галузевого стандарту вищої освіти МОН України на базі освітньо-професійної програми підготовки магістра, розробленої Науково-методичною комісією з "Економіки і підприємництва" МОН України.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1.

Формування соціальної відповідальності персоналу підприємства

Тема 1. Соціальна відповідальність як чинник стійкого розвитку

1.1. Класичні основи моральної поведінки. Античні уявлення про моральну поведінку. Телеологічні та деонтологічні концепції моралі. Суспільство споживання і суспільний розвиток.

1.2. Гуманістичні підходи до економічної поведінки в корпоративному управлінні. Економічний гуманізм у працях М. Ломоносова, Д. Менделєєва, П. де Шардена, М. Бердяєва, В. Вернадського, А. Богданова, Т. Парсонса.

1.3. Відповідальність підприємця перед суспільством. Юридична відповідальність. Професійна відповідальність. Економічна відповідальність. Морально-етична відповідальність. Відповідальність у концепції "невидимої руки" А. Сміта.

1.4. Культурологічні основи соціального ринкового господарства. Ордо-економіка. Взаємозалежність політичного, соціального, економічного порядку в концепції В. Ойкена.

Тема 2. Соціальна відповідальність людини, держави та суспільства

2.1. Соціальна відповідальність як конкурентна перевага підприємства, організації, установи. Відмінність соціальної та юридичної відповідальності у бізнесі.

2.2. Основні підходи до соціальної відповідальності: 1) ринковий; 2) державного регулювання; 3) "корпоративної совісті"; 4) "зацікавленої особи". Джерела формування соціальної відповідальності та механізм її реалізації.

2.3. Позитивні та негативні аспекти прийняття організацією соціальної відповідальності. Баланс соціальної політики організації та її соціальних витрат.

Тема 3. Організаційно-економічне забезпечення управління корпоративною соціальною відповідальністю

3.1. Поняття й складові стратегії корпоративної соціальної відповідальності. Необхідні передумови розробки стратегії корпоративної соціальної відповідальності. Зміст стратегій заохочення знань, лідерства, досконалості діяльності, розвитку бізнесу.

3.2. Етапи побудови стратегії корпоративної соціальної відповідальності. Інформаційне, комунікаційне, представницьке забезпечення ефективної стратегії корпоративної соціальної відповідальності. Оцінка ситуації в компанії: анкетування з метою виявлення стану корпоративної соціальної відповідальності. Оцінка часткових політик підприємства. Корпоративні цінності.

3.3. Стратегічні підходи до розвитку навичок персоналу компанії. Навчально-освітні напрями стратегії корпоративної соціальної відповідальності. Вимоги до менеджерів компаній, що займаються впровадженням стратегій корпоративної соціальної відповідальності.

Тема 4. Формування відносин роботодавців із працівниками на засадах соціальної відповідальності

4.1. Моделі корпоративної відповідальності. Американська модель СВ. Основні цілі моделі, об'єкти інвестування. Філантропічний підхід.

Європейська модель СВ. Основні цілі моделі, об'єкти інвестування. Стратегії створення додаткової інвестиційної привабливості фірми.

Японська модель СВ. Соціальна та ділова згуртованість як особливість традиційної культури.

4.2. Вітчизняні концепції СВ. Внутрішня та зовнішня соціальна відповідальність.

4.3. *Основні концепції соціальної справедливості.* Егалітаризм. Капіталістична справедливість. Комуністична справедливість. Концепція Д. Ролза. Розуміння справедливості в основних підходах до соціальної відповідальності.

Тема 5. Формування відносин бізнесу із зовнішніми організаціями на засадах соціальної відповідальності

5.1. *Соціальна відповідальність у стосунках з контрагентами.* Роль та місце довіри в системі соціально-економічних явищ. Вплив довіри на інвестиційну привабливість, імідж фірми, стосунки у зовнішньому середовищі. Довіра персоналу як чинник організаційної культури.

5.2. *Функції та складові довіри в бізнесі.* Оцінка впливу довіри зовнішнього та внутрішнього середовища фірми на економічні показники підприємства.

5.3. *Чинники та інструменти впливу на ставлення партнера в бізнесі.* Раціональні та ірраціональні установки. Комунікативні аспекти формування довіри. Формування довіри через імідж, сталість поведінки та культивування спільних цінностей.

Змістовий модуль 2.

Інструменти та практика формування соціальної відповідальності

Тема 6. Екологічна компонента соціальної відповідальності

6.1. *Екологія як складова стійкого розвитку.* Суть та значення відповідального ставлення організацій до довкілля. Превентивний підхід до вирішення екологічних проблем. Програми з контролю забруднення та захисту довкілля, збереження природних ресурсів, дотримання екологічних стандартів тощо.

6.2. *Міжнародні документи щодо навколишнього середовища* (Цілі розвитку тисячоліття, Декларація Ріо-де-Жанейро та інші) та стандарти екологічного менеджменту (серія ISO 14000).

6.3. *Законодавство України про охорону навколишнього середовища.* Міжнародний і український досвід впровадження принципів екологічної відповідальності.

Тема 7. Соціальне партнерство як інструмент формування соціальної відповідальності

7.1. Стратегія соціально відповідальної поведінки в ринковому середовищі. Формування складової корпоративної соціальної відповідальності у відносинах з споживачами. Міжнародні ініціативи та законодавство України у сфері захисту прав споживачів. Якість продукції (стандарт ISO 9000). Соціально відповідальний маркетинг.

7.2. Принципи добросовісної конкуренції. Етична поведінка компаній щодо контрагентів по бізнесу. Відповідальне управління ланцюгом постачання. Відповідальне ставлення до інвесторів та дотримання принципів корпоративного управління.

7.3. Соціально відповідальні відносини бізнесу з територіальними громадами. Історичні аспекти залучення і розвитку громад: від патронату до соціальних інвестицій. Вплив громади на роботу компаній та відповідальність компаній перед населенням. Розвиток партнерств з місцевою владою та громадою. Участь компаній у життєдіяльності громад. Співпраця бізнес-структур з неурядовими організаціями.

Тема 8. Моніторинг корпоративної соціальної відповідальності

8.1. Соціальна місія бізнесу. Соціальна хартія бізнесу як вираз місії бізнесу та формат стійкого економічного розвитку країни.

8.2. Глобальний договір ООН у сфері прав людини, розумової праці, охорони навколишнього середовища й боротьби з корупцією. Джерела принципів Глобального договору ООН. Аргументація принципів Глобального договору ООН. Соціальні хартії бізнесу. Паризька хартія для нової Європи. Європейська соціальна хартія. Європейська хартія малих підприємств.

8.3. Міжнародні стандарти із соціальної відповідальності. Стандарт соціальної відповідальності ISO 26000. Структура та принципи стандарту соціальної відповідальності. Практичне керівництво щодо застосування та інтегрування СВ у діяльність організації. Стандарт сертифікації SA 8000. Призначення, сфера дії, особливості застосування. Аспекти захисту прав робітників. Соціальний облік, аудит і звітність у компанії у від-

повідності зі стандартом AA1000 (принципи, планування, облік, аудит і звітність). Напрями діяльності підприємства, що підлягають стандартизації.

Тема 9. Оцінювання ефективності соціальної відповідальності

9.1. Рейтинг соціальної відповідальності. Показники соціальної відповідальності перед працівниками. Показники соціальної відповідальності перед навколишнім співтовариством. Показники екологічної відповідальності.

9.2. Методика визначення рейтингу соціальної відповідальності. Інтегральні кількісні та якісні показники. Нормативний та інструментальний підходи до оцінки КСВ.

Тема 10. Стратегічні напрями розвитку соціальної відповідальності в Україні

10.1. Закордонний досвід розвитку соціальної відповідальності бізнесу. Еволюція концепцій соціальної відповідальності бізнесу. Ідеї Р. Оуена та Д. Лєграна, Г. Форда, Г. Ганта, Р. Боуена щодо соціальної відповідальності бізнесу. Міжнародне регулювання праці та Міжнародна організація праці. Концепція капіталістичної благодійності Е. Карнегі.

10.2. Вітчизняний і пост-радянський досвід розвитку соціальної відповідальності бізнесу. Вітчизняне меценатство. Вплив революцій 1905 та 1917 років на формування соціальної відповідальності підприємств. Соціальні програми на вітчизняних підприємствах.

4. Структура навчальної дисципліни

На початку семестру кожен студент має бути ознайомлений зі структурою навчальної дисципліни, з формами організації вивчення дисципліни, зі змістом та обсягом кожного змістового її модуля, а також з потоковими та підсумковими видами контролю.

Згідно з програмою навчальний процес навчальної дисципліни здійснюється у таких традиційних та сучасних формах організації навчання: лекційні, семінарські та практичні заняття; написання есе; самостійна робота студентів; контрольні оцінювання знань.

Вивчення даної навчальної дисципліни відбувається за рахунок послідовного і ґрунтовного опрацювання навчальних модулів.

Навчальний модуль – це відносно самостійний блок дисципліни, який логічно об'єднує кілька навчальних елементів дисципліни за змістом та взаємозв'язками. Структура залікового кредиту навчальної дисципліни наведена в табл. 4.1.

Таблиця 4.1

Структура залікового кредиту навчальної дисципліни

Тема	Кількість годин			
	Усього	Лекції	Практичні та семінарські заняття	Самостійна робота
1	2	3	4	5
Змістовий модуль 1. Формування соціальної відповідальності персоналу підприємства				
Тема 1. Соціальна відповідальність як чинник стійкого розвитку	9	2	2	4,5
Тема 2. Соціальна відповідальність людини, держави та суспільства	9	4	4	9
Тема 3. Організаційно-економічне забезпечення управління корпоративною соціальною відповідальністю	9	2	2	4,5
Тема 4. Формування відносин роботодавців із працівниками на засадах соціальної відповідальності	9	4	4	9
Тема 5. Формування відносин бізнесу із зовнішніми організаціями на засадах соціальної відповідальності	9	4	4	9
Усього за модулем 1	72	16	16	36
Змістовий модуль 2. Інструменти та практика формування соціальної відповідальності				
Тема 6. Екологічна компонента соціальної відповідальності	9	2	2	4

1	2	3	4	5
Тема 7. Соціальне партнерство як інструмент формування соціальної відповідальності	9	6	6	12
Тема 8. Моніторинг корпоративної соціальної відповідальності	13	4	4	8
Тема 9. Оцінювання ефективності соціальної відповідальності	9	4	4	8
Тема 10. Стратегічні напрями розвитку соціальної відповідальності в Україні	9	2	2	4
Усього за модулем 2	72	18	18	36
Підготовка до екзамену				4
Передекзаменаційні консультації	2			
Екзамен	2			
Усього годин	144	34	34	76

У навчальній дисципліні модуль 1 висвітлює філософські, етичні та психологічні засади формування індивідуальної соціальної відповідальності, а модуль 2 – наукові підходи до формування соціальної відповідальності організації.

5. Плани семінарських та практичних занять

Семінарське заняття – форма навчального заняття, під час якої здійснюється актуалізація, систематизація та закріплення теоретичних знань з ключових питань навчальної теми. Викладач організовує дискусію навколо попередньо окреслених проблемних аспектів навчального матеріалу, розуміння яких досягається студентами в процесі опрацювання лекційного матеріалу та самостійної роботи з літературними джерелами. Мета дискусії – актуалізація теоретичних знань та формування мотивації пошуку шляхів їх практичного застосування у різних ситуативно обумовлених обставинах.

Семінарські заняття передбачають стислі виступи студентів (3 – 5 хв) за окресленою проблематикою оцінюються викладачем, результати фіксуються, і надалі – враховуються під час оцінки результативності студента як елемент процесу виконання навчальних завдань аудиторної роботи. Перелік питань, що виносяться на розгляд під час проведення семінарських занять наведено в табл. 5.1.

Питання семінарських занять

Назва теми	Питання для дискусій	Кількість годин	Література
1	2	3	4
Змістовий модуль 1. Формування соціальної відповідальності персоналу підприємства			
Тема 1. Соціальна відповідальність як чинник стійкого розвитку	<ol style="list-style-type: none"> 1. Назвати відмінності деонтологічної та утилітаристської концепції моралі. 2. Визначити особливості суспільства споживання. 3. Охарактеризувати основні концептуальні положення теорії В. Ойкена 	1	Основна: [1; 2]. Додаткова: [6; 8; 9; 13; 15]
Тема 2. Соціальна відповідальність людини, держави та суспільства	<ol style="list-style-type: none"> 1. Охарактеризувати відмінності соціальної та юридичної відповідальності у бізнесі. 2. Назвати та охарактеризувати основні підходи до соціальної відповідальності. 3. Визначити джерела формування соціальної відповідальності на підприємстві. 4. Охарактеризувати позитивні аспекти прийняття організацією соціальної відповідальності. 5. Охарактеризувати негативні аспекти прийняття організацією соціальної відповідальності. 6. Сформулювати принципи досягнення балансу соціальних ініціатив організації та її соціальних витрат 	2	Основна: [1; 2]. Додаткова: [3; 5; 6; 9; 15]
Тема 3. Організаційно-економічне забезпечення управління корпоративною соціальною відповідальністю	<ol style="list-style-type: none"> 1. Визначити основні структурні елементи стратегії корпоративної соціальної відповідальності. 2. Охарактеризувати передумови розробки стратегії корпоративної соціальної відповідальності. 3. Охарактеризувати зміст часткових стратегій щодо управління знаннями, лідерства, досконалості діяльності та розвитку бізнесу. 4. Визначити зміст основних етапів побудови стратегії. 5. Визначити сутність та зміст забезпечення стратегії соціальної відповідальності 	1	Основна: [1; 2]. Додаткова: [6; 7; 9; 11]

1	2	3	4
Тема 4. Формування відносин роботодавців із працівниками на засадах соціальної відповідальності	<ol style="list-style-type: none"> 1. Визначити особливості американської моделі соціальної відповідальності. 2. Визначити особливості європейської моделі соціальної відповідальності. 3. Охарактеризувати особливості вітчизняних концепцій соціальної відповідальності. 4. Охарактеризувати основні підходи, що історично склалися до розуміння соціальної справедливості. 5. Визначити переваги та проблемні зони існуючих підходів до розуміння соціальної справедливості 	2	<p>Основна: [1; 2].</p> <p>Додаткова: [4; 9; 10; 13; 14; 18]</p>
Тема 5. Формування - відносин бізнесу із зовнішніми організаціями на засадах соціальної відповідальності	<ol style="list-style-type: none"> 1. Визначити характер впливу соціальної відповідальності на стосунки із контрагентами. 2. Назвати чинники, що обумовлюють формування довіри у бізнесі. 3. Охарактеризувати методи оцінки довіри. 4. Визначити сутність використання раціональних та ірраціональних установок на посилення довіри у бізнес-стосунках. 5. Охарактеризувати комунікативні аспекти формування довіри. 6. Порівняти наслідки формування довіри через імідж та культивування спільних цінностей 	2	<p>Основна: [1; 2].</p> <p>Додаткова: [6; 9; 12; 15; 19]</p>
Змістовий модуль 2. Інструменти та практика формування соціальної відповідальності			
Тема 6. Екологічна компонента соціальної відповідальності	<ol style="list-style-type: none"> 1. Охарактеризувати роль екологічної компоненти в концепції стійкого розвитку суспільства. 2. Визначити сутність превентивного підходу до вирішення екологічних проблем. 3. Визначити ключові аспекти програм з контролю забруднення та захисту довкілля. 4. Охарактеризувати цілі та зміст екологічної програми "Зелений офіс" 	1	<p>Основна: [1; 2].</p> <p>Додаткова: [3; 6; 9; 12]</p>

1	2	3	4
Тема 7. Соціальне партнерство як інструмент формування соціальної відповідальності	<ol style="list-style-type: none"> 1. Охарактеризувати залучення як фактор розвитку соціальної мотивації. 2. Визначити сутність соціально відповідального маркетингу. 3. Визначити зміст принципів добросовісної конкуренції 	3	<p>Основна: [1; 2].</p> <p>Додаткова: [7; 13; 15; 20]</p>
Тема 8. Моніторинг корпоративної соціальної відповідальності	<ol style="list-style-type: none"> 1. Надати характеристику основних цілей та завдань моніторингу соціальної відповідальності. 2. Охарактеризувати сутнісні відмінності хартиї бізнесу та соціальних стандартів. 3. Визначити особливості міжнародних домовленостей у сфері соціальної відповідальності. 4. Охарактеризувати зміст та призначення міжнародних стандартів у сфері соціальної відповідальності 	2	<p>Основна: [1; 2].</p> <p>Додаткова: [8; 9; 11; 16; 17]</p>
Тема 9. Оцінювання ефективності соціальної відповідальності	<ol style="list-style-type: none"> 1. Визначити основні проблемні аспекти оцінювання ефективності дій у сфері соціальної відповідальності. 2. Назвати основні показники соціальної відповідальності. 3. Охарактеризувати основні підходи до оцінки ефективності соціальної відповідальності 	2	<p>Основна: [1; 2].</p> <p>Додаткова: [3; 6; 9; 11]</p>
Тема 10. Стратегічні напрями розвитку соціальної відповідальності в Україні	<ol style="list-style-type: none"> 1. Обґрунтувати доцільність впровадження елементів закордонного досвіду щодо розвитку соціальної відповідальності. 2. Визначити основні риси та форми соціальної відповідальності, що склалися в радянський та пост-радянський період. 3. Охарактеризувати сучасний досвід соціальної відповідальності вітчизняних підприємств 	1	<p>Основна: [1; 2].</p> <p>Додаткова: [6; 9; 19]</p>
Усього		17	

6. Теми практичних занять

Практичне заняття – це форма навчання, що передбачає закріплення теоретичних знань, формування певних вмінь та навичок професійної діяльності шляхом виконання студентом системи вправ та завдань за визначеними процедурами та критеріями.

Практичне заняття передбачає використання інтерактивних тренінгових методів, проблемно-пошукових завдань, ділових ігор, створення ефекту "занурення" у професійне середовище під час оволодіння навчальним матеріалом, використання індивідуального досвіду студента в якості основи для формування та інтеграції нових професійних компетентцій.

Перелік тем практичних занять відповідно до графіку їх проведення наведено в табл. 6.1.

Таблиця 6.1

Перелік тем практичних занять

Назва теми	Теми практичних занять (за модулями)	Кількість годин	Література
1	2	3	4
Змістовий модуль 1. Основи бізнес-культури та етики підприємця			
Тема 1. Соціальна відповідальність як чинник стійкого розвитку	Практичне заняття 1. Соціальна відповідальність як ознака суспільного розвитку (модерація)	1	Основна: [1; 2]. Додаткова: [6; 8; 9; 13; 15]
Тема 2. Соціальна відповідальність людини, держави та суспільства	Практичне заняття 2. Класичні основи моральної поведінки (практикум). Практичне заняття 3. Основні підходи до розуміння соціальної відповідальності (кейс-метод)	2	Основна: [1; 2]. Додаткова: [3; 5; 6; 9; 15]
Тема 3. Організаційно-економічне забезпечення управління корпоративною соціальною відповідальністю	Практичне заняття 4. Побудова стратегії соціальної відповідальності (тренінг)	1	Основна: [1; 2]. Додаткова: [6; 7; 9; 11]

1	2	3	4
Тема 4. Формування відносин роботодавців із працівниками на засадах соціальної відповідальності	Практичне заняття 5. Моделі соціальної відповідальності (кейс-метод). Практичне заняття 6. Концепції соціальної справедливості (практикум)	2	Основна: [1; 2]. Додаткова: [4; 9; 10; 13; 14; 18]
Тема 5. Формування відносин бізнесу із зовнішніми організаціями на засадах соціальної відповідальності	Практичне заняття 7. Формування довіри в бізнесі (тренінг). Практичне заняття 8. Колоквіум за темами 1 – 5	2	Основна: [1; 2]. Додаткова: [6; 9; 12; 15; 19]
Змістовий модуль 2. Інструменти та практика формування соціальної відповідальності			
Тема 6. Екологічна компонента соціальної відповідальності	Практичне заняття 9. Розробка заходів за концепцією "Зелений офіс" (практикум)	1	Основна: [1; 2]. Додаткова: [3; 6; 9; 12]
Тема 7. Соціальне партнерство як інструмент формування соціальної відповідальності	Практичне заняття 10. Принципи добросовісної конкуренції (модерація). Практичне заняття 11. Відповідальність у діловому партнерстві (тренінг). Практичне заняття 12. Розробка стратегії соціально-відповідальної поведінки (тренінг)	3	Основна: [1; 2]. Додаткова: [7; 13; 15; 20]
Тема 8. Моніторинг корпоративної соціальної відповідальності	Практичне заняття 13. Оцінка діяльності організації за стандартом ISO 26000 (кейс-метод). Практичне заняття 14. Соціальний облік, аудит і звітність компанії (кейс-метод)	2	Основна: [1; 2]. Додаткова: [8; 9; 11; 16; 17]
Тема 9. Оцінювання ефективності соціальної відповідальності	Практичне заняття 15. Методи оцінки соціальної відповідальності (тренінг). Практичне заняття 16. Визначення рейтингу соціальної відповідальності (практикум)	2	Основна: [1; 2]. Додаткова: [3; 6; 9; 11]
Тема 10. Стратегічні напрями розвитку соціальної відповідальності в Україні	Практичне заняття 17. Колоквіум за темами 6 – 10.	1	Основна: [1; 2]. Додаткова: [6; 9; 19]
Усього		17	

6.1. Приклади типових практичних завдань за темами

Змістовий модуль 1.

Формування соціальної відповідальності персоналу підприємства

Тема 1. Соціальна відповідальність як чинник стійкого розвитку

Завдання "Етичні проблеми менеджменту компанії"

Мета: сформувати уявлення про предметну область етики та соціальної відповідальності, а також засвоєння системи категорій і понять, що їх характеризують.

Рівень 1. Проаналізувати головні етичні проблеми, з якими найчастіше зустрічаються керівники ділового світу Америки, виділені на початку 90-х років Лорою Неш, і визначити етичні категорії, які пояснюють їх появу:

жадібність;

приховування фактів, невірної інформації у звітах і при проведенні перевірок;

випуск неякісної продукції або необхідність її постійного технічного обслуговування;

нерозумне завищення цін або прямий обман при проведенні ділових переговорів;

наявні на сьогоднішній день умови роботи змушують людей брехати про виконання ними їх роботи;

зайва самовпевненість у судженнях, яка може зашкодити інтересам компанії, коли для неї настає лихоліття;

низька якість роботи й товарів;

беззаперечне підпорядкування керівництву, яким би неетичним і несправедливим воно не виявилось;

протиріччя між особистими інтересами й інтересами корпорації;

наявність фаворитів; жорсткі ціни;

приношення в жертву ні в чому не винних і безпомічних людей для виконання тієї або іншої роботи;

неможливість висловити своє обурення й незгоду в атмосфері постійних неетичних учинків;

недостатня увага родині або особистим справам через численну роботу; виробництво продукції із сумнівними характеристиками по безпеці; неповернення яких-небудь речей або цінностей, узятих на робочому місці, у товаришів по службі або з фондів корпорації;

свідоме перебільшення переваг свого плану роботи для одержання підтримки;

перебільшена увага до переміщень ієрархічними сходами на шкоду інтересам справи;

переміщення службовими сходами по головах колег;

обман працівників з метою одержання вигоди для компанії;

створення союзів із сумнівними партнерами в надії на щасливу випадковість;

затягування й зволікання з виконанням своїх обов'язків, що приводить до розтрати часу й грошей корпорації;

надання негативного впливу на суспільно-політичний процес шляхом внесення змін у законодавство за хабарі.

Рівень 2. Охарактеризувати вплив зазначених етичних проблем на параметри стійкого розвитку суспільства.

Рівень 3. Запропонувати інструменти та методи формування соціально відповідальної поведінки менеджменту у зазначених проблемних ситуаціях.

Змістовий модуль 2.

Інструменти та практика формування соціальної відповідальності

Тема 7. Соціальне партнерство як інструмент формування соціальної відповідальності

Завдання "Етичні проблеми менеджменту компанії"

Мета: сформулювати уявлення про переваги соціального партнерства, а також методи та інструменти його формування та розвитку.

Рівень 1. Визначити, якими можуть бути наслідки для компанії через поведінку менеджера, що не є соціально відповідальною.

Підприємство "Механічний завод" розробляє, проектує і робить автотранспортувачі. Серія продуктів підприємства складається з навантажувачів дизельного типу.

Пилип Рошенко, заступник директора з персоналу, вирішив, за згодою Директора підприємства, впровадити ефективне програмне забезпечення з керування людськими ресурсами (керування планами кар'єрного росту, навчанням, системами винагороди тощо).

Програмне забезпечення, розроблене Андрієм Терновим, самим досвідченим програмістом заводу, використовується в даний момент та дозволяє лише керувати заробітною платою. Мова програмування, використовувана для цього інтерфейсу, дозволяє виконати гнучке програмування, а також зручне настроювання параметрів. Однак, крім Тернового, жоден інший програміст не може працювати на цій платформі. Будучи захопленим своєю професією, Андрій є дуже компетентним, але також і яскраво вираженим індивідуалістом, він виконав програмування від А до Я, захистивши свою програму "домашніми ключами".

Крім служби інформатики й обчислювальної техніки, ніхто на підприємстві не в курсі цих "маленьких особливостей" та й не мають бажання в це занурюватися. Для багатьох працівників така ситуація не є новою, тому що "усі служби працюють у такий спосіб".

Дуже швидко Пилип Рошенко вирішує запустити "свій" проект системи інформації та керування персоналом, а всю діяльність групи вирішує контролювати власноруч. Виконанням цього проекту займеться група з 6 чоловік. Директор з персоналу проголошує себе керівником проектної групи. Це не прийшлося до смаку всім членам групи й особливо Андрію Терновому, що вже бачив себе керівником проекту. До того ж, він навіть думає про те, щоб залишити підприємство, настільки велике його невдоволення. Втрачати кваліфікованого фахівця було б не бажано, отже, Рошенко готується до розмови з ним.

Рівень 2. Визначити, які принципи формування партнерських відносин було порушено.

Рівень 3. Запропонувати інструменти та методи формування соціально відповідальної поведінки менеджера, що мають на меті розвиток партнерства.

7. Самостійна робота

Самостійна робота студента (СРС) – це форма організації навчального процесу, за якої заплановані завдання виконуються студентом самостійно під методичним керівництвом викладача. Необхідним елемен-

том успішного засвоєння навчального матеріалу навчальної дисципліни є самостійна робота студентів з вітчизняною та зарубіжною літературою з етики та психології спілкування, етичними стандартами та кодексами.

Перелік питань для поглибленого самостійного опрацювання наведено в табл. 7.1.

Таблиця 7.1

Завдання для самостійної роботи студентів та форми її контролю

Назва теми	Питання для самостійного опрацювання (за модулями та темами)	Кількість годин	Форми контролю СРС	Література
1	2	3	4	5
Змістовий модуль 1. Формування соціальної відповідальності персоналу підприємства				
Тема 1. Соціальна відповідальність як чинник стійкого розвитку	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття, огляд теоретичного матеріалу. Завдання 1: есе "Соціальна відповідальність – примха чи необхідність?"	4,5	Есе	Основна: [1; 2]. Додаткова: [6; 8; 9; 13; 15]
Тема 2. Соціальна відповідальність людини, держави та суспільства	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття, огляд теоретичного матеріалу. Завдання 2: "Морально-етична оцінка поведінки". Завдання 3: "Оцінка ситуації за різними категоріальними базисами"	9	Звіт з виконання завдання	Основна: [1; 2]. Додаткова: [3; 5; 6; 9; 15]
Тема 3. Організаційно-економічне забезпечення управління корпоративною соціальною відповідальністю	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття, огляд теоретичного матеріалу. Завдання 4: "Побудова плану індивідуального розвитку"	4,5	План індивідуального розвитку	Основна: [1; 2]. Додаткова: [6; 7; 9; 11]
Тема 4. Формування відносин роботодавців із працівниками на засадах соціальної відповідальності	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття, огляд теоретичного матеріалу. Завдання 5: "Умови ефективного застосування моделей відповідальності". Завдання 6: "Соціально відповідальна поведінка в різних моделях соціальної справедливості"	9	Звіт з виконання завдання	Основна: [1; 2]. Додаткова: [4; 9; 10; 13; 14; 18]

Закінчення табл. 7.1

1	2	3	4	5
Тема 5. Формування відносин бізнесу із зовнішніми організаціями на засадах соціальної відповідальності	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття, огляд теоретичного матеріалу. Завдання 7: "Оцінка довіри" Підготовка до колоквіуму за темами 1 – 5.	9	Звіт з виконання завдання. Колоквіум	Основна: [1; 2]. Додаткова: [6; 9; 12; 15; 19]
Усього за змістовим модулем 1		36		
Змістовий модуль 2. Інструменти та практика формування соціальної відповідальності				
Тема 6. Екологічна компонента соціальної відповідальності	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичних занять. Завдання 8: "Складання пам'ятки співробітнику"	4	Звіт з виконання завдання	Основна: [1; 2]. Додаткова: [3; 6; 9; 12]
Тема 7. Соціальне партнерство як інструмент формування соціальної відповідальності	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичних занять. Завдання 9: есе "Конкуренція чи партнерство?" Завдання 10: "Оцінка відповідальності ділового партнера" Завдання 11: "Реакція на безвідповідальну поведінку"	12	Есе. Звіт з виконання завдання	Основна: [1; 2]. Додаткова: [7; 13; 15; 20]
Тема 8. Моніторинг корпоративної соціальної відповідальності	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичних занять. Завдання 12: "План впровадження стандарту ISO 26000". Завдання 13: "План впровадження стандартів соціального аудиту"	8	Звіт з виконання завдання	Основна: [1; 2]. Додаткова: [8; 9; 11; 16; 17]
Тема 9. Оцінювання ефективності соціальної відповідальності	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичних занять. Завдання 14: "Оцінка соціальної ефективності компанії". Завдання 15: "Складання рейтингу соціальної відповідальності"	8	Звіт з виконання завдання	Основна: [1; 2]. Додаткова: [3; 6; 9; 11]
Тема 10. Стратегічні напрями розвитку соціальної відповідальності в Україні	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичних занять. Підготовка до колоквіуму за темами 6 – 10	4	Колоквіум	Основна: [1; 2] Додаткова: [6; 9; 19]
Усього за змістовим модулем 2:		36		
Підготовка до екзамену		4		
Усього за дисципліною:		76		

Основні види самостійної роботи, які пропонуються студентам, це:
вивчення лекційного матеріалу;
опрацювання рекомендованої літератури;
підготовка до семінарських і практичних занять, виконання практичних завдань;
контрольна перевірка кожним студентом особистих знань за запитаннями для самодіагностики;
робота над есе.

7.1. Тематика есе з навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1.

Формування соціальної відповідальності персоналу підприємства

Тема 1. Соціальна відповідальність як чинник стійкого розвитку

- 1.1. Критерії та показники стійкого розвитку суспільства.
- 1.2. Взаємозв'язок рівня якості життя та соціальної відповідальності.
- 1.3. Альтернативи суспільству споживання.

Література: основна [1; 2]; додаткова [6; 8; 9; 13; 15].

Тема 2. Соціальна відповідальність людини, держави та суспільства

- 2.1. Сфери соціальної відповідальності індивіда.
- 2.2. Соціальна відповідальність як зворотна сторона людської свободи.
- 2.3. Відмінність соціальної норми та соціальної відповідальності.

Література: основна [1; 2]; додаткова [3; 5; 6; 9; 15].

Тема 3. Організаційно-економічне забезпечення управління корпоративною соціальною відповідальністю

- 3.1. Підходи до управління соціальною відповідальністю.
- 3.2. Методи впливу на соціальну відповідальність інших в середині та поза межами організації.
- 3.3. Шляхи усунення протиріч між корпоративною культурою та суспільними цінностями.

Література: основна [1; 2]; додаткова [6; 7; 9; 11].

Тема 4. Формування відносин роботодавців із працівниками на засадах соціальної відповідальності

- 4.1. Відмінності у моделях соціальної відповідальності західноєвропейських країн.
- 4.2. Відмінності у моделях соціальної відповідальності країн американського континенту.
- 4.3. Особливості прояву соціальної відповідальності в країнах азії.

Література: основна [1; 2]; додаткова [4; 9; 10; 13; 14; 18].

Тема 5. Формування відносин бізнесу із зовнішніми організаціями на засадах соціальної відповідальності

- 5.1. Довіра як наслідок соціально відповідальної поведінки.
- 5.2. Методи та технології формування довіри.
- 5.3. Методи оцінки довіри у діловому середовищі.

Література: основна [1; 2]; додаткова [6; 9; 12; 15; 19].

Змістовий модуль 2.

Інструменти та практика формування соціальної відповідальності

Тема 6. Екологічна компонента соціальної відповідальності

- 6.1. Екологічні показники в оцінці соціальної відповідальності.
- 6.2. Структура екосередовища.
- 6.3. Системні засади охорони навколишнього середовища.

Література: основна [1; 2]; додаткова [3; 6; 9; 12].

Тема 7. Соціальне партнерство як інструмент формування соціальної відповідальності

- 7.1. Переваги та загрози партнерських стосунків.
- 7.2. Партнерство і психологічні передумови до успіху в ньому.
- 7.3. Показники та критерії оцінки партнерських стосунків.
- 7.4. Стратегічний характер соціальної відповідальності у ділових стосунках.

Література: основна [1; 2]; додаткова [7; 13; 15; 20].

Тема 8. Моніторинг корпоративної соціальної відповідальності

- 8.1. Методи проведення моніторингу соціальної відповідальності.
- 8.2. Зовнішній аудит та аутсорсинг у моніторингу соціальної відповідальності.
- 8.3. Умови та фактори, що забезпечують ефективність моніторингу соціальної відповідальності.

Література: основна [1; 2]; додаткова [8; 9; 11; 16; 17].

Тема 9. Оцінювання ефективності соціальної відповідальності

- 9.1. Сучасні підходи до оцінки ефективності соціальної політики підприємства.
- 9.2. Особливості оцінки ефективності соціальної відповідальності.
- 9.3. Кількісні та якісні методики оцінки соціальної відповідальності.

Література: основна [1; 2]; додаткова [3; 6; 9; 11].

Тема 10. Стратегічні напрями розвитку соціальної відповідальності в Україні

10.1. Сучасний стан соціальної відповідальності на вітчизняних підприємствах.

10.2. Еволюція розвитку соціальної відповідальності в Україні.

10.3. Архітектурний підхід до розвитку соціальної відповідальності на сучасних українських підприємствах.

Література: основна [1; 2]; додаткова [6; 9; 19].

7.2. Контрольні запитання для самодіагностики

Змістовий модуль 1.

Формування соціальної відповідальності персоналу підприємства

Тема 1. Соціальна відповідальність як чинник стійкого розвитку

1. Назвати основні регулятори людської поведінки.
2. Охарактеризувати моральні регулятори поведінки людини.
3. Визначити характерні ознаки суспільства споживання.
4. Назвати основні критерії суспільного розвитку.
5. Надати характеристику процесу еволюції до розуміння економічної поведінки людини.
6. Визначити особливості відповідальності як регулятора поведінки.
7. Охарактеризувати існуючі види відповідальності підприємця.
8. Охарактеризувати основні функції етики бізнесу.
9. Визначити основні категорії етики бізнесу.
10. Визначити в чому полягають культурологічні основи соціального ринкового господарства.

Література: основна [1; 2]; додаткова [6; 8; 9; 13; 15] .

Тема 2. Соціальна відповідальність людини, держави та суспільства

1. Визначити сутність соціальної відповідальності людини.
2. Охарактеризувати відмінності соціальної відповідальності держави та суспільства.
3. Визначити місце соціальної відповідальності у системі економічних категорій.

4. Надати характеристику джерелам формування соціальної відповідальності.

5. Охарактеризувати особливості ринкового підходу до соціальної відповідальності.

6. Охарактеризувати особливості підходу державного регулювання до соціальної відповідальності.

7. Визначити відмінності підходів до формування соціальної відповідальності з позицій "корпоративної совісті" та "зацікавленої особи".

8. Охарактеризувати позитивні та негативні аспекти прийняття організацією соціальної відповідальності.

9. Назвати принципи забезпечення ефективного балансу соціальної політики організації та її соціальних витрат.

10. Охарактеризувати роль соціальної відповідальності у формуванні соціальної політики організації.

Література: основна [1; 2]; додаткова [3; 5; 6; 9; 15].

Тема 3. Організаційно-економічне забезпечення управління корпоративною соціальною відповідальністю

1. Дати визначення поняттю "стратегія корпоративної соціальної відповідальності".

2. Назвати основні елементи стратегії корпоративної соціальної відповідальності.

3. Охарактеризувати основні етапи побудови стратегії соціальної відповідальності.

4. Охарактеризувати зміст стратегії заохочення знань в контексті соціальної відповідальності.

5. Визначити який вплив має стратегія лідерства на соціальну відповідальність організації.

6. Визначити у чому полягає інформаційне забезпечення стратегії корпоративної соціальної відповідальності.

7. Охарактеризувати зміст етапів побудови стратегії корпоративної соціальної відповідальності.

8. Визначити місце корпоративних цінностей у процесі розробки та реалізації стратегії корпоративної соціальної відповідальності.

9. Охарактеризувати методи формування соціальної відповідальності персоналу.

10. Назвати основні вимоги до менеджерів, що займаються впровадженням стратегій корпоративної соціальної відповідальності.

11. Назвати відмінності формування соціальної відповідальності персоналу та менеджменту організації.

Література: основна [1; 2]; додаткова [6; 7; 9; 11].

Тема 4. Формування відносин роботодавців із працівниками на засадах соціальної відповідальності

1. Охарактеризувати основні риси американської моделі соціальної відповідальності.

2. Охарактеризувати основні риси європейської моделі соціальної відповідальності.

3. Охарактеризувати основні риси азійської моделі соціальної відповідальності.

4. Назвати переваги та недоліки основних моделей соціальної відповідальності.

5. Визначити цільові об'єкти американської філантропії.

6. Визначити історико-культурні передумови формування відповідальної поведінки в Україні.

7. Дати визначення поняттю "соціальна справедливість".

8. Охарактеризувати розуміння соціальної справедливості в концепції егалітаризму.

9. Визначити відмінності та спільне у розумінні справедливості прихильниками комуністичної та капіталістичної ідей.

10. Пояснити механізм подолання соціальних протиріч у концепції справедливості Д. Ролза.

Література: основна [1; 2]; додаткова [4; 9; 10; 13; 14; 18].

Тема 5. Формування відносин бізнесу із зовнішніми організаціями на засадах соціальної відповідальності

1. Визначити роль та місце довіри в системі соціально-економічних явищ.

2. Охарактеризувати механізм впливу довіри до фірми на її успішність у зовнішньому середовищі.

3. Надати характеристику системному впливу довіри при роботі з персоналом.

4. Охарактеризувати методи оцінки довіри на персональному та організаційному рівнях.
5. Визначити фактори, що впливають на формування ставлення до партнера.
6. Визначити можливості щодо управління довірою в організації.
7. Обґрунтувати можливості щодо подолання комунікативних обмежень, що мають ірраціональну природу.
8. Визначити типові деструктивні установки у комунікації.
9. Охарактеризувати механізм формування соціальної відповідальності через імідж та сталість поведінки.
10. Визначити особливості формування довіри через культивування спільних цінностей.

Література: основна [1; 2]; додаткова [6; 9; 12; 15; 19].

Змістовий модуль 2.

Інструменти та практика формування соціальної відповідальності

Тема 6. Екологічна компонента соціальної відповідальності

1. Дати визначення поняттю "відповідальне ставлення до довкілля".
2. Визначити складові екологічної безпеки.
3. Визначити сутність превентивного підходу до захисту навколишнього середовища.
4. Охарактеризувати державні програми з контролю забруднення та захисту довкілля.
5. Надати характеристику міжнародним документам, що визначають заходи захисту навколишнього середовища.
6. Охарактеризувати зміст та цілі стандартів екологічного менеджменту.
7. Визначити напрями розвитку соціальної відповідальності щодо охорони довкілля.
8. Визначити кількісні та якісні показники відповідального ставлення до довкілля.
9. Назвати законодавчі акти України про охорону навколишнього середовища.
10. Обґрунтувати можливості щодо застосування міжнародного досвіду впровадження екологічної відповідальності.
11. Сформулювати принципи екологічної відповідальності.
12. Порівняти методи поширення екологічної відповідальності.

Література: основна [1; 2]; додаткова [3; 6; 9; 12].

Тема 7. Соціальне партнерство як інструмент формування соціальної відповідальності

1. Дати визначення поняттю "ділове партнерство".
2. Визначити суб'єктів ділового партнерства в умовах ринкової економіки.
3. Охарактеризувати напрямки і можливості ділового партнерства підприємства і споживача.
4. Визначити сутність соціально відповідального маркетингу.
5. Назвати та охарактеризувати принципи добросовісної конкуренції.
6. Визначити в чому полягає етичність поведінки компанії щодо конкурентів.
7. Визначити завдання та умови відповідального управління ланцюгом постачання.
8. Визначити сутність відповідального ставлення до інвесторів.
9. Охарактеризувати вплив місцевих громад на відповідальність компанії.
10. Назвати особливості співпраці бізнес-структур з неурядовими організаціями.

Література: основна [1; 2]; додаткова [7; 13; 15; 20].

Тема 8. Моніторинг корпоративної соціальної відповідальності

1. Дати визначення поняттю "соціальна місія бізнесу".
2. Пояснити чому існують суттєві відмінності у розумінні соціальної місії бізнесу.
3. Надати характеристику основним положення Глобального договору ООН у сфері прав людини.
4. Визначити джерела принципів Глобального договору ООН.
5. Охарактеризувати основні положення Паризької хартії для нової Європи.
6. Охарактеризувати основні положення Європейської соціальної хартії.
7. Визначити ключові завдання та цілі Європейської хартії малих підприємств.
8. Назвати ключові теми стандарту соціальної відповідальності ISO 26000.

9. Охарактеризувати призначення та структуру стандарту сертифікації SA 8000.

10. Надати характеристику змісту стандарту обліку, аудиту і звітності AA1000.

Література: основна [1; 2]; додаткова [8; 9; 11; 16; 17].

Тема 9. Оцінювання ефективності соціальної відповідальності

1. Охарактеризувати призначення та цілі складання рейтингу соціальної відповідальності.

2. Визначити принципи формування рейтингу соціальної відповідальності.

3. Охарактеризувати кількісні показники ефективності соціальних заходів.

4. Назвати показники ефективності, що стосуються екологічної відповідальності.

5. Назвати етапи складання рейтингу соціальної відповідальності.

6. Охарактеризувати процедуру визначення рейтингу соціальної відповідальності.

7. Обґрунтувати інформативність та доцільність розрахунку інтегральних показників соціальної відповідальності.

8. Пояснити необхідність застосування якісних показників під час оцінки соціальної відповідальності.

9. Назвати переваги та недоліки нормативного підходу до оцінки соціальної відповідальності.

10. Назвати переваги та недоліки інструментального підходу до оцінки соціальної відповідальності.

11. Порівняти існуючі підходи до оцінки ефективності управління та підходи до оцінки соціальної відповідальності.

Література: основна [1; 2]; додаткова [3; 6; 9; 11].

Тема 10. Стратегічні напрями розвитку соціальної відповідальності в Україні

1. Охарактеризувати сучасні тенденції розвитку соціальної відповідальності.

2. Визначити засади соціальної відповідальності, що сформульовані у роботах Р. Оуена.

3. Охарактеризувати досвід соціальних інновацій Г. Форда.

4. Визначити вклад у розвиток концепції соціальної відповідальності, що здійснив Г. Гант.

5. Охарактеризувати роль Міжнародної організації праці в процесах підвищення соціальної відповідальності бізнесу.

6. Визначити особливості вітчизняного меценатства.

7. Охарактеризувати історичні традиції відповідальної поведінки, що склалися на теренах країни.

8. Визначити особливості соціальної відповідальності вітчизняних промислових підприємств.

9. Визначити тенденції розвитку соціальної відповідальності, що притаманні вітчизняному менеджменту.

10. Охарактеризувати структуру соціальних програм та основні пріоритети вітчизняних підприємств.

Література: основна [1; 2]; додаткова [6; 9; 19].

8. Індивідуально-консультативна робота

Індивідуально-консультативна робота здійснюється за графіком індивідуально-консультативної роботи у формі індивідуальних занять, консультацій та захисту завдань, що винесені на поточний контроль.

Формами організації індивідуально-консультативної роботи є:

а) за засвоєнням теоретичного матеріалу:

консультації: індивідуальні (запитання – відповідь);

б) за засвоєнням практичного матеріалу:

консультації індивідуальні та групові;

в) для комплексної оцінки засвоєння програмного матеріалу:

індивідуальний захист виконаних робіт.

9. Методи навчання

Для активізації навчально-пізнавальної в процесі викладання дисципліни діяльності студентів передбачено застосування таких навчальних технологій, як: проблемні лекції; робота в малих групах; семінари дискусії; мозкові атаки; кейс-метод; ділові та рольові ігри; банки візуального супроводження (табл. 9.1).

Перелік методик активізації процесу навчання студентів

Методики активізації	Вид занять, де використовується ця методика
1	2
<p>Проблемні лекції спрямовані на розвиток логічного мислення студентів, коло питань теми обмежується двома-трьома ключовими моментами, увага студентів концентрується на матеріалі, що не знайшов відображення у підручниках. При читанні лекцій студентам даються питання для самостійного розмірковування. Така система примушує студентів сконцентруватися і почати активно мислити в пошуках правильної відповіді</p>	<p>Лекції за темами:</p> <p>Тема 1. Соціальна відповідальність як чинник стійкого розвитку.</p> <p>Тема 4. Формування відносин роботодавців із працівниками на засадах соціальної відповідальності.</p> <p>Тема 5. Формування відносин бізнесу із зовнішніми організаціями на засадах соціальної відповідальності.</p> <p>Тема 7. Соціальне партнерство як інструмент формування соціальної відповідальності.</p> <p>Тема 10. Стратегічні напрями розвитку соціальної відповідальності в Україні</p>
<p>Робота в малих групах дає змогу структурувати практично-семінарські заняття за формою і змістом, створює можливості для участі кожного студента в роботі за темою заняття, забезпечує формування особистісних якостей та досвіду соціального спілкування</p>	<p>Визначення переваг соціально відповідальної поведінки (практичне заняття 1).</p> <p>Виявлення етичних категорій та робота над їх змістом (практичне заняття 2).</p> <p>Вироблення групового рішення (практичне заняття 4).</p> <p>Визначення чинників, що впливають на формування довіри (практичне заняття 7).</p> <p>Побудова програми заходів за концепцією "Зелений офіс" (практичне заняття 9).</p> <p>Формування установок та навичок відповідальної поведінки (практичне заняття 11).</p> <p>Розробка стратегії соціально відповідальної поведінки підприємства (практичне заняття 12).</p> <p>Експертна оцінка ефективності соціальної політики компанії (практичне заняття 16)</p>

1	2
<p>Семінари-дискусії передбачають обмін думками і поглядами учасників з приводу даної теми, а також розвивають мислення, допомагають формувати погляди і переконання, виробляють вміння формулювати думки й висловлювати їх, вчать оцінювати пропозиції інших людей, критично підходити до власних поглядів</p>	<p>Проведення елементів семінарських занять (теми 1 – 10)</p>
<p>Мозкові атаки – метод розв'язання невідкладних завдань, сутність якого полягає у тому, щоб висловити якнайбільшу кількість ідей за дуже обмежений проміжок часу, обговорити і здійснити їх селекцію</p>	<p>Мозковий штурм "Критерії суспільного розвитку" (практичне заняття 1). Мозковий штурм "Чинники, що впливають на формування довіри" (практичне заняття 7). Мозковий штурм "Принципи добросовісної конкуренції" (практичне заняття 12)</p>
<p>Презентації – виступи перед аудиторією, що використовуються для представлення певних досягнень, результатів роботи групи, звіту про виконання індивідуальних завдань, інструктажу, демонстрації нових товарів і послуг</p>	<p>Індивідуальні та групові презентації результатів виконання практичних завдань (практичні заняття за темами: 1 – 10)</p>
<p>Кейс-метод – аналіз описів конкретних ситуацій з практики діяльності персоналу та підприємств</p>	<p>Аналіз підходів до розуміння соціальної відповідальності (практичне заняття 3). Моделі соціальної відповідальності (практичне заняття 5). Оцінка діяльності організації за стандартом ISO 26000 (практичне заняття 13). Аналіз звітності компанії за стандартом AA1000 (практичне заняття 14)</p>
<p>Банки візуального супроводження – сприяють активізації творчого сприйняття змісту дисципліни за допомогою наочності</p>	<p>Використовуються при викладанні лекційного матеріалу (лекції 1 – 10)</p>
<p>Дидактичні ігри – метод імітації (наслідування, відображення) прийняття управлінських рішень у різноманітних ситуаціях шляхом програвання (розігрування) за правилами, які вже розроблено або виробляються самими учасниками, реалізується через самостійне вирішення студентами поставленої проблеми за умови недостатності необхідних знань, коли вони змушені самостійно опанувати новий зміст або шукати нові зв'язки в уже засвоєному матеріалі</p>	<p>Формування довіри партнера (практичне заняття 7). Ділові переговори (практичне заняття 11).</p>

10. Методи контролю

Органічною складовою навчального процесу є систематичний, комплексний контроль й оцінювання якості набутих студентами компетентностей відповідно до вимог державних стандартів освіти, а також адаптації до загальноєвропейських вимог, визначених Європейською системою залікових кредитів (далі ECTS). Система контролю й оцінювання знань студентів з навчальної дисципліни розроблена відповідно до тимчасових положень ХНЕУ ім. С. Кузнеця "Про порядок оцінювання результатів навчання студентів за накопичувальною бально-рейтинговою системою". Система оцінювання знань, вмінь та навичок студентів враховує види занять, які згідно з програмою навчальної дисципліни передбачають лекційні, семінарські та практичні заняття, а також самостійну роботу та виконання індивідуального завдання.

Контрольні заходи включають поточний, проміжний і підсумковий контроль.

Порядок поточного оцінювання знань з дисципліни для студентів денної форми навчання.

Поточний контроль здійснюється під час проведення практичних та семінарських занять і має на меті перевірку рівня підготовленості студента до виконання конкретної роботи. Систему поточного контролю та оцінювання знань студентів наведено в табл. 10.1.

Поточний контроль успішності навчальної діяльності студента здійснюється за складовими: оцінка результативності у формуванні практичних умінь, що є складовими професійної компетентності (в процесі проведення практичних занять); контроль сформованості теоретичних знань (у вигляді проведення контрольних робіт за матеріалом тем навчальної дисципліни); контроль успішності індивідуальної та самостійної роботи (передбачає оцінку результатів самостійної роботи та виконання домашніх завдань); контроль активності у процесі засвоєння теоретичного матеріалу (оцінка активності студента під час лекційної роботи).

Проміжний контроль.

Проміжний контроль рівня сформованості компетентностей за дисципліною здійснюється у формі колоквиуму, що передбачає тестування та вирішення 2 стереотипних, 2 діагностичних і евристичного завдання.

Система оцінювання рівня сформованості професійних компетентностей

Елементи професійних компетентностей	Навчальний тиждень	Год	Форми навчання			Рівень сформованості компетентностей	
						Форми контролю	Максимальний бал
1	2	3	4			5	6
Змістовий модуль 1. Основи бізнес-культури та етики підприємця							29
Здатність до визначення ролі соціальної відповідальності в забезпеченні розвитку підприємства	1	Ауд.	2	Лекція	Тема 1. Соціальна відповідальність як чинник стійкого розвитку	Оцінка активності	0,5
		Ауд.	2	Практичне заняття	Соціальна відповідальність як ознака суспільного розвитку (модерація)	Практична перевірка	1
		СРС	5	Підготовка до занять	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття, огляд теоретичного матеріалу. Завдання 1: есе "Соціальна відповідальність – примха чи необхідність?"	Есе	1
Здатність до ідентифікації проблем у діяльності підприємства, що пов'язані з соціальною відповідальністю	2	Ауд.	2	Лекція	Тема 2. Соціальна відповідальність людини, держави та суспільства	Оцінка активності	0,5
		Ауд.	2	Практичне заняття	Класичні основи моральної поведінки (практикум)	Захист результатів робіт	1
		СРС	5	Підготовка до занять	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття, огляд теоретичного матеріалу. Завдання 2: "Морально-етична оцінка поведінки"	Звіт з виконання завдання	1

Продовження табл. 10.1

1	2	3	4	5	6	7	
Здатність до ідентифікації проблем у діяльності підприємства, що пов'язані з соціальною відповідальністю	3	Ауд.	2	Лекція	Тема 2. Соціальна відповідальність людини, держави та суспільства	Оцінка активності	0,5
		Ауд.	2	Практичне заняття	Основні підходи до розуміння соціальної відповідальності (кейс-метод)	Практична перевірка	1
		СРС	5	Підготовка до занять	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття, огляд теоретичного матеріалу. Завдання 3: "Оцінка ситуації за різними категоріальними базисами"	Звіт з виконання завдання	1
Здатність до формування організаційних структур для поширення та реалізації соціально відповідальної поведінки	4	Ауд.	2	Лекція	Тема 3. Організаційно-економічне забезпечення управління корпоративною соціальною відповідальністю	Оцінка активності	0,5
		Ауд.	2	Практичне заняття	Побудова стратегії соціальної відповідальності (тренінг)	Практична перевірка	1
		СРС	5	Підготовка до занять	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття, огляд теоретичного матеріалу. Завдання 4: "Побудова плану індивідуального - розвитку"	Контрольна робота	3
Здатність до трансляції корпоративних цінностей в процесі взаємодії з персоналом підприємства	5	Ауд.	2	Лекція	Тема 4. Формування відносин роботодавців із працівниками на засадах соціальної відповідальності	Оцінка активності	0,5
		Ауд.	2	Практичне заняття	Моделі соціальної відповідальності (кейс-метод)	Практична перевірка	1
		СРС	5	Підготовка до занять	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття, огляд теоретичного матеріалу. Завдання 5: "Умови ефективного застосування моделей відповідальності"	Звіт з виконання завдання	1

1	2	3	4	5	6	7	
Здатність до здійснення продуктивної взаємодії із зовнішніми контрагентами на засадах соціальної відповідальності	6	Ауд.	2	Лекція	Тема 4. Формування відносин роботодавців із працівниками на засадах соціальної відповідальності	Оцінка активності	0,5
		Ауд.	2	Практичне заняття	Концепції соціальної справедливості (практикум)	Захист результатів робіт	1
		СРС	5	Підготовка до занять	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття, огляд теоретичного матеріалу. Завдання 6: "Соціально відповідальна поведінка в різних моделях соціальної справедливості"	Звіт з виконання завдання	1
	7	Ауд.	2	Лекція	Тема 5. Формування відносин бізнесу із зовнішніми організаціями на засадах соціальної відповідальності	Оцінка активності	0,5
		Ауд.	2	Практичне заняття	Формування довіри в бізнесі (тренінг)	Практична перевірка	1
		СРС	5	Підготовка до занять	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття, огляд теоретичного матеріалу. Завдання 7: "Оцінка довіри"	Звіт з виконання завдання	1
	8	Ауд.	2	Лекція	Тема 5. Формування відносин бізнесу із зовнішніми організаціями на засадах соціальної відповідальності	Оцінка активності	0,5
		Ауд.	2	Практичне заняття	Колоквіум за темами 1 – 5. Рішення тестів та завдань	Колоквіум	8
		СРС	5	Підготовка до занять	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття, огляд теоретичного матеріалу. Підготовка до колоквіуму за темами 1 – 5		

1	2	3	4	5	6	7	
Змістовий модуль 2. Формування та розвиток бізнес-культури підприємства							31
Здатність до розуміння та оцінки наслідків управлінських рішень і діяльності підприємств в аспекті впливу на оточуюче середовище	9	Ауд.	2	Лекція	Тема 6. Екологічна компонента соціальної відповідальності	Оцінка активності	0,5
		Ауд.	2	Практичне заняття	Розробка заходів за концепцією "Зелений офіс" (практикум)	Захист результатів робіт	1
		СРС	5	Підготовка до занять	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичних занять. Завдання 8: "Складання пам'ятки співробітнику"	Звіт з виконання завдання	1
Здатність до формування соціальної відповідальності зовнішніх контрагентів у процесі здійснення ділової взаємодії	10	Ауд.	2	Лекція	Тема 7. Соціальне партнерство як інструмент формування соціальної відповідальності	Оцінка активності	0,5
		Ауд.	2	Практичне заняття	Принципи добросовісної конкуренції (модерація)	Захист результатів робіт	1
		СРС	5	Підготовка до занять	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичних занять. Завдання 9: есе "Конкуренція чи партнерство?"	Есе	1
	11	Ауд.	2	Лекція	Тема 7. Соціальне партнерство як інструмент формування соціальної відповідальності	Оцінка активності	0,5
		Ауд.	2	Практичне заняття	Відповідальність у діловому партнерстві (тренінг)	Захист результатів робіт	1
		СРС	2	Підготовка до занять	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичних занять. Завдання 10: "Оцінка відповідальності ділового партнера"	Звіт з виконання завдання	1

1	2	3	4	5	6	7	
Здатність до оцінки ступеня корпоративної соціальної відповідальності підприємства	12	Ауд.	2	Лекція	Тема 7. Соціальне партнерство як інструмент формування соціальної відповідальності	Оцінка активності	0,5
		Ауд.	2	Практичне заняття	Розробка стратегії соціально відповідальної поведінки (тренінг)	Практична перевірка	0,5
		СРС	3	Підготовка до занять	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичних занять. Завдання 11: "Реакція на безвідповідальну поведінку"	Контрольна робота	3
	13	Ауд.	2	Лекція	Тема 8. Моніторинг корпоративної соціальної відповідальності	Оцінка активності	0,5
		Ауд.	2	Практичне заняття	Оцінка діяльності організації за стандартом ISO 26000 (кейс-метод)	Практична перевірка	1
		СРС	5	Підготовка до занять	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичних занять. Завдання 12: "План впровадження стандарту ISO 26000"	Звіт з виконання завдання	1
	14	Ауд.	2	Лекція	Тема 8. Моніторинг корпоративної соціальної відповідальності	Оцінка активності	0,5
		Ауд.	2	Практичне заняття	Соціальний облік, аудит і звітність компанії (кейс-метод)	Практична перевірка	1
		СРС	3	Підготовка до занять	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичних занять. Завдання 13: "План впровадження стандартів соціального аудиту"	Звіт з виконання завдання	1

1	2	3	4	5	6	7	
Здатність до оцінки ефективності соціальної відповідальності підприємства	15	Ауд.	2	Лекція	Тема 9. Оцінювання ефективності соціальної відповідальності	Оцінка активності	0,5
		Ауд.	2	Практичне заняття	Методи оцінки соціальної відповідальності (тренінг)	Практична перевірка	1
		СРС	3	Підготовка до занять	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичних занять. Завдання 14: "Оцінка соціальної ефективності компанії"	Звіт з виконання завдання	1
Здатність до оцінки ефективності соціальної відповідальності підприємства	16	Ауд.	2	Лекція	Тема 9. Оцінювання ефективності соціальної відповідальності	Оцінка активності	0,5
		Ауд.	2	Практичне заняття	Визначення рейтингу соціальної відповідальності (практикум)	Практична перевірка	1
		СРС	5	Підготовка до занять	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичних занять. Завдання 15: "Складання рейтингу соціальної відповідальності"	Звіт з виконання завдання	1
Здатність до визначення напрямів розвитку соціальної відповідальності підприємства	17	Ауд.	2	Лекція	Тема 10. Стратегічні напрями розвитку соціальної відповідальності в Україні	Оцінка активності	0,5
		Ауд.	2	Практичне заняття	Колоквіум за темами 6 – 10. Рішення тестів та завдань	Колоквіум	8
		СРС	5	Підготовка до занять	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичних занять. Підготовка до колоквіуму за темами 6 – 10		

1	2	3	4	5	6	7
Сесія	Ауд.	2	Передекза- менаційна консульта- ція	Вирішення практичних завдань на різні теми, що входять до підсумкового контролю	Підсумковий контроль	40
	Ауд.	2	Екзамен	Виконання завдань екзаменаційного білету		
	СРС	4	Підготовка до екзамену	Повторення матеріалів змістових модулів		
Усього годин		144	Загальна максимальна кількість балів із дисципліни			100
з них			з них			
аудиторні		68	47 %	поточний контроль		60
самостійна робота		76	53 %	підсумковий контроль		40

Проміжний контроль здійснюється двічі за семестр. Сума балів, яку студент може набрати за умови успішного проходження першого та другого колоквиумів – по 8 балів відповідно.

Тестове завдання містить 10 запитань одиничного і множинного вибору щодо перевірки знань основних категорій та теоретичних положень навчальної дисципліни. Для оцінювання рівня відповідей студентів на тестові завдання використовуються такі критерії: оцінка 2 бали ставиться, якщо студент дає 8 – 10 правильних відповідей; оцінка 1 бал – 4 – 7 правильних відповідей; оцінка 0 балів – від 0 до 3 правильних відповідей.

Тести для проміжного контролю обираються із загального переліку тестів до тем, що вивчаються в межах модулів навчальної дисципліни.

Завдання стереотипного та діагностичного рівнів становлять ситуативні задачі за тематикою навчальної дисципліни. Успішне розв'язання кожного із завдань надає можливість студенту отримати 1 бал.

Вирішення евристичного завдання передбачає виявлення рівня сформованості у студента здатності до практичного застосування набутих умінь та вибору оптимального шляху розв'язання комплексної проблеми в межах тематики навчальної дисципліни. Кількість балів за умови успішного розв'язання студентом евристичного завдання – 2 бали.

Критеріями, за якими оцінюється успішність вирішення студентом евристичного завдання є: правильність у відборі релевантної інформації; логіка побудови алгоритму дій; правильність використання обраного інструментарію; точність оцінки наслідків реалізації рішення. Дотримання студентом кожного із зазначених критеріїв оцінюється в 0,5 бали.

Контроль активності на семінарських та практичних заняттях.

Оцінювання проводиться за 100-бальною шкалою як кумулятивна оцінка сформованості елементів компетентностей за навчальною дисципліною, за формами навчальних робіт і розподілом балів (див. табл. 10.1).

Підсумковий/семестровий контроль проводиться у формі семестрового екзамену, відповідно до графіку навчального процесу. Екзаменаційний білет охоплює програму дисципліни і передбачає визначення рівня знань та ступеня опанування студентами компетентностей. Завданням екзамену є перевірка розуміння студентом програмного матеріалу в цілому, логіки та взаємозв'язків між окремими

розділами, здатності творчого використання накопичених знань, уміння сформулювати своє ставлення до певної проблеми навчальної дисципліни тощо. В умовах реалізації компетентнісного підходу екзамен оцінює рівень засвоєння студентом компетентностей, що передбачені кваліфікаційними вимогами. Кожний екзаменаційний білет складається з 5 практичних ситуацій, які передбачають вирішення типових професійних завдань фахівця на робочому місці та дозволяють діагностувати рівень теоретичної підготовки студента та рівень його компетентності за навчальною дисципліною.

Екзаменаційний білет включає два стереотипних, два діагностичних та одне евристичне завдання.

Студент **не може бути допущений** до складання іспиту, якщо кількість балів одержаних за результати успішності під час поточного та модульного контролю (відповідно до змістового модуля) впродовж семестру в сумі не досягла 35 балів. Після екзаменаційної сесії декан видає розпорядження про ліквідацію академічної заборгованості. У визначені терміни студент добирає залікові бали.

Студента слід **вважати атестованим**, якщо сума балів одержаних за результати підсумкової/семестрової успішності дорівнює або перевищує 60 балів за поточний і модульний контроль упродовж семестру (мінімум 35 балів) та мінімально можлива кількість балів набраних на іспиті – 25 балів.

Результат семестрового екзамену оцінюється у балах (максимальна кількість – 40 балів, мінімальна, що зараховується – 25 балів) і проставляються у відповідній графі екзаменаційної *"Відомості обліку успішності"*.

Зразок екзаменаційного білета.

Форма № Н-5.05

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Освітньо-кваліфікаційний рівень магістр

Спеціальність Економіка підприємства Семестр I

Навчальна дисципліна Соціальна відповідальність

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 1

Завдання 1. Визначте морально-етичні категорії, що були порушені володаркою бізнесу та спрогнозуйте віддалені суспільні наслідки її дій.

Косметичний бізнес жительки Нью-Йорка Ніколь Ронсар до 1973 року при всіх витратах на рекламу не приносив бажаних дивідендів. І тоді

вона написала книгу "Целлюліт" – про вкрай неестетичну "хворобу", а також свій салнон, у якому використовують методи, що дозволяють боротися з її проявами. У медицині дійсно існує схожий термін, яким називають гнійне запалення підшкірної жирової клітковини. Але, те, що описала Ніколь – усього лише природний для організму спосіб створювати енергетичні запаси й ніяк не хвороба. Дуже скоро ідея боротьби із целлюлітом заволоділа свідомістю багатьох людей. Стали з'являтися антицелюлітні дієти, креми, масажі, обгортання – і косметичний бізнес почав набирати оберти.

Завдання 2. Сергій Коваленко, заступник директора з персоналу, вирішив за згодою Директора підприємства, впровадити ефективне програмне забезпечення для управління людськими ресурсами. До розробки нового програмного забезпечення він планує залучити Андрія Тернового, найдосвідченішого програміста заводу, програма якого використовується в цей момент, але, дозволяє лише керувати заробітною платою. Мова програмування, використана в існуючій програмі, дозволяє виконати гнучке програмування, а також зручне настроювання параметрів. Однак, крім Тернового, ніякий інший програміст не може працювати на цій платформі. Будучи захопленим своєю професією, Андрій є дуже компетентним, але також і яскраво вираженим індивідуалістом, амбіційним і не схильним до координації дій з іншими програмістами. Він виконав програмування від А до Я, захистивши свою програму "домашніми ключами" й вважає, що його розробка не потребує видозмін.

Визначити, які принципи соціально відповідальної поведінки порушено менеджером та запропонувати шляхи підвищення довіри підлеглому й нормалізації стосунків у контексті виробничого завдання.

Завдання 3. Між співробітниками відділу відбувся конфліктний діалог, де події розверталися в такий спосіб:

– Ви вже зробили аналіз фінансового стану підприємства? Усі строки вже пройшли. Думаю, директор буде розстроєний і нам буде непереливки.

– Враховуючи мою завантаженість іншими пріоритетними завданнями, цей аналіз могли б зробити й Ви.

– У посадовій інструкції в мене цього немає. Це ваша робота. А якщо хотіли, щоб я цим зайнявся – могли б і попросити.

– Занадто багато честі.

Визначити концепції соціальної справедливості, які притаманні співрозмовникам. Запропонувати стратегію усунення конфлікту шляхом переходу до спільної системи критеріїв оцінки ситуації.

Завдання 4. На підприємстві створюється проектна група по розробці нового продукту, який повинен якісно змінити положення на ринку. Служба по персоналу залучена до пошуку кращого кандидата на посаду керівника проекту. Основна робота, яку він має виконувати, полягає в оперативній оцінці конструкторської документації й наступної координації дій трьох підвідділів конструкторського бюро. Претендент на посаду в ході співбесіди відзначив наступне:

"Я більш 15 років працюю на підприємстві, знаю специфіку кожного підрозділу і достатньо компетентний, щоб помітити помилки у виконуваній роботі. У той же час, маю достатній авторитет у цих підрозділах, щоб не дозволити їм серйозну справу перетворити в арену для суперництва. Знаю, що там працюють розумні молоді хлопці, з якими можна знайти спільну мову. За останній час ситуація з дисципліною, звичайно, сильно погіршилася, але, система преміювання за кінцевим результатом, думаю, зробить свою справу. До того ж, час, відведений на розробку, достатньо обмежений, і це можна використати як вагомий аргумент для припинення неконструктивних комунікацій".

Визначити тип корпоративної культури, до впровадження якого схильний претендент. Назвати притаманні цьому типу культури вади та запропонувати заходи щодо їх подолання. Відповідь обґрунтувати.

Завдання 5. За наведеними характеристиками організаційних особливостей сільськогосподарського підприємства визначити тип корпоративної культури, що склався, за моделями Т. Діла, А. Кеннеді й Г. Хофштеде: працівники є переважно індивідуалістами, схильні до ризику, роботу виконують швидко; схильні до участі в змаганнях; швидко приймають рішення та швидко вносять корективи у власні дії. Необхідно побудувати поточний та бажаний профіль корпоративної культури за моделлю К. Камерона та Р. Куїна.

Підсумкові бали за екзамен складаються із суми балів за виконання всіх завдань, округлені до цілого числа за правилами математики. Критерії оцінки кожного із завдань пов'язані з елементами професійних компетентностей та рівнями сформованості практичних дій, що дозволяє оцінити відповіді у наступних балах:

Завдання 1 (6 балів):

2 бали – за повноту та правильність наведеного переліку порушених етичних категорій;

2 бали – за логіку прогнозування соціальних наслідків;

2 бали – за логіку прогнозування економічних наслідків.

Завдання 2 (6 балів):

2 бали – за повноту та правильність наведеного переліку порушених принципів соціально відповідальної поведінки;

2 бали – за обгрунтованість запропонованих заходів підвищення довіри;

2 бали – за поєднання нормалізації стосунків і виконання виробничого завдання.

Завдання 3 (8 балів):

4 бали – за правильне визначення концепцій справедливості, що притаманні співрозмовникам;

4 бали – за правильність і обгрунтованість запропонованої стратегії переходу до спільної системи критеріїв оцінки ситуації.

Завдання 4 (8 балів):

2 бали – за правильність визначення типу корпоративної культури;

3 бали – за правильність визначення вад корпоративної культури;

3 бали – за правильність добору заходів щодо подолання виявлених вад корпоративної культури.

Завдання 5 (12 балів):

3 бали – за правильність визначення типу корпоративної культури за моделлю Т. Діла та А. Кеннеді;

3 бали – за правильність визначення типу корпоративної культури за моделлю Г. Хофштеде;

4 бали – за правильність побудови поточного профілю корпоративної культури за моделлю К. Камерона та Р. Куина;

2 бали – за правильність побудови бажаного профілю корпоративної культури за моделлю К. Камерона та Р. Куина.

11. Розподіл балів, які отримують студенти

У табл. 11.1 подано розподіл балів за навчальною дисципліною.

Максимальну кількість балів, яку може накопичити студент протягом тижня за формами та методами навчання, наведено у табл. 11.2.

Таблиця 11.1

Розподіл балів за темами навчальної дисципліни

Теми змістовного модуля		лекції	практичні	ДЗ	есе	поточні КР	Колоквіум	Сума
ЗМ 1	Тема 1. Соціальна відповідальність як чинник стійкого розвитку	0,5	1		1		8	60
	Тема 2. Соціальна відповідальність людини, держави та суспільства	1	2	2				
	Тема 3. Організаційно-економічне забезпечення управління корпоративною соціальною відповідальністю	0,5	1	1		3		
	Тема 4. Формування відносин роботодавців із працівниками на засадах соціальної відповідальності	1	2	2				
	Тема 5. Формування відносин бізнесу із зовнішніми організаціями на засадах соціальної відповідальності	1	1	1				
ЗМ 2	Тема 6. Екологічна компонента соціальної відповідальності	0,5	1	1			8	
	Тема 7. Соціальне партнерство як інструмент формування соціальної відповідальності	1,5	2,5	2	1	3		
	Тема 8. Моніторинг корпоративної соціальної відповідальності	1	2	2				
	Тема 9. Оцінювання ефективності соціальної відповідальності	1	2	2				
	Тема 10. Стратегічні напрями розвитку соціальної відповідальності в Україні	0,5						
Усього		8,5	14,5	13	2	6	16	100

Максимальний бал на тиждень

	Теми змістового модуля	Навчальний тиждень	лекції	практичні	ДЗ	есе	поточні КР	Колоквіум	Сума
ЗМ 1	Тема 1	1 тиждень	0,5	1		1			2,5
	Тема 2	2 тиждень	0,5	1	1				2,5
		3 тиждень	0,5	1	1				2,5
	Тема 3	4 тиждень	0,5	1	1		3		5,5
	Тема 4	5 тиждень	0,5	1	1				2,5
		6 тиждень	0,5	1	1				2,5
	Тема 5	7 тиждень	0,5	1	1				2,5
		8 тиждень	0,5					8	8,5
ЗМ 2	Тема 6	9 тиждень	0,5	1	1				2,5
	Тема 7	10 тиждень	0,5	1		1			2,5
		11 тиждень	0,5	1	1				2,5
		12 тиждень	0,5	0,5	1		3		5
	Тема 8	13 тиждень	0,5	1	1				2,5
		14 тиждень	0,5	1	1				2,5
	Тема 9	15 тиждень	0,5	1	1				2,5
		16 тиждень	0,5	1	1				2,5
	Тема 10	17 тиждень	0,5					8	8,5
	Усього			8,5	14,5	13	2	6	16

Підсумкова оцінка з дисципліни визначається відповідно до Тимчасового Положення "Про порядок оцінювання результатів навчання студентів за накопичувальною бально-рейтинговою системою" ХНЕУ ім. С. Кузнеця (табл. 11.3).

Оцінки за цією шкалою заносяться до відомостей обліку успішності, індивідуального навчального плану студента та іншої академічної документації.

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82 – 89	B	добре	
74 – 81	C		
64 – 73	D	задовільно	
60 – 63	E		
35 – 59	FX	незадовільно	не зараховано
1 – 34	F		

12. Рекомендована література**12.1. Основна**

1. Задихайло Д. В. Корпоративне управління : навч. посіб. / Д. В. Задихайло, О. Р. Кібенко, Г. В. Назарова. – Х. : Еспада, 2003. – 687 с.
2. Ястремська О. М. Корпоративне управління : конспект лекцій / О. М. Ястремська, Д. О. Ріпка. – Х. : ХНЕУ, 2011. – 155 с.

12.2. Додаткова

3. Аверин А. Н. Социальная политика и социальная ответственность предприятия / А. Н. Аверин. – М. : Изд. "Альфа-Пресс", 2008. – 96 с.
4. Воркачев С. Г. Правды ищи: идея справедливости в русской лингвокультуре: монография / С. Г. Воркачев. – Волгоград : Парадигма, 2009. – 190 с.
5. Дульзон А. А. Прикладная этика : учебн. пособ. / А. А. Дульзон, О. М. Васильева. – Томск : Изд. ТПУ, 2004. – 252 с.

6. Зарецкий А. Д. Корпоративная социальная ответственность: мировая и отечественная практика: учебн. пособ. / А. Д. Зарецкий, Т. Е. Иванова. – Краснодар : Изд. КСЭИ, 2012. – 231 с.
7. Ивченко С. В. Город и бизнес: формирование социальной ответственности российских компаний / С. В. Ивченко, М. И. Либоракина, Т. С. Сиваева ; под. ред. М. И. Либоракиной. – М. : Фонд "Институт экономики города", 2003. – 136 с.
8. Исследование "Социальная ответственность бизнеса. Опыт России и Запада". – М. : Общероссийская общественная организация "Деловая Россия", 2004. – 96 с.
9. Кричевский Н. А. Корпоративная социальная ответственность / Н. А. Кричевский, С. Ф. Гончаров. – М. : Дашков и Ко, 2006. – 196 с.
10. Купрейченко А. Б. Психология доверия и недоверия / А. Б. Купрейченко. – М. : Изд. "Институт психологии РАН", 2008. – 564 с.
11. Лазоренко О. Посібник із КСВ. Базова інформація з корпоративної соціальної відповідальності / О. Лазоренко, Р. Колишко. – К. : Енергія, 2008. – 96 с.
12. Павлов Р. Н. Институты социальной ответственности бизнеса и проблемы корпоративного управления в России / Р. Н. Павлов. – Препринт # WP/2003/152. – М. : ЦЭМИ РАН, 2003. – 49 с.
13. Петрунин Ю. Ю. Этика бизнеса : учебн. пособ. / Ю. Ю. Петрунин, В. К. Борисов. – М. : Дело, 2000. – 280 с.
14. Ролз Д. Теория справедливости / Д. Ролз. – Новосибирск : Изд. Новосибирского ун-та, 1995. – 500 с.
15. Семенов А. К. Этика менеджмента : учебн. пособ. / А. К. Семенов, Е. Л. Маслова. – М. : Изд.-торг. корпорация "Дашков и К^о", 2007. – 272 с.
16. Социальная ответственность бизнеса. Корпоративная отчетность – новый фактор взаимодействия бизнеса и общества.: Сб. ст., лекций и выступлений / под общ. ред. Л. Г. Лаптева. – М. : ЗАО Финансовый издательский дом "Деловой экспресс", 2004. – 310 с.
17. Социальный аудит : учебн. пособ. / под общ. ред. д.э.н., проф. А. А. Шулуса, д.э.н., проф. Ю. Н. Попова. – М. : Изд. дом "АТИСО", 2008. – 620 с.

18. Тульчинский Г. Л. Бизнес в России. Проблема социального признания и уважения / Г. Л. Тульчинский. – М. : Вершина, 2006. – 384 с.

19. Шлихтер А. А. Направления и механизмы взаимодействия социально-ответственного бизнеса с некоммерческим сектором США / А. А. Шлихтер. – М. : ИМЭМО РАН, 2010. – 104 с.

20. Шо Р. Б. Ключи к доверию в организации: Результативность, порядочность, проявление заботы / Р. Б. Шо. – М. : Дело, 2000. – 272 с.

12.3. Інформаційні ресурси

21. Интернет-портал для управлінців [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.management.com.ua>.

22. Наука управління. Етика бізнеса [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.businessodessa.ru/>.

12.4. Методичне забезпечення

23. Ушкальов В. В. Методичні рекомендації до виконання практичних завдань з навчальної дисципліни "Соціальна відповідальність" [Електронний ресурс] / В. В. Ушкальов. – Режим доступу : <http://www.ikt.hneu.edu.ua/course/view.php?id=1754>.

24. Ушкальов В. В. Соціальна відповідальність : опорний конспект [Електронний ресурс] / В. В. Ушкальов. – Режим доступу : <http://www.ikt.hneu.edu.ua/course/view.php?id=1754>.

25. Ушкальов В. В. Тестові завдання з навчальної дисципліни "Соціальна відповідальність" [Електронний ресурс] / В. В. Ушкальов. – Режим доступу : <http://www.ikt.hneu.edu.ua>.

Зміст

Вступ.....	3
1. Опис навчальної дисципліни	4
2. Мета та завдання навчальної дисципліни	4
3. Програма навчальної дисципліни	12
4. Структура навчальної дисципліни.....	16
5. Плани семінарських та практичних занять	18
6. Теми практичних занять	22
6.1. Приклади типових практичних завдань за темами.....	24
7. Самостійна робота.....	26
7.1. Тематика есе з навчальної дисципліни.....	29
7.2. Контрольні запитання для самодіагностики	31
8. Індивідуально-консультативна робота	37
9. Методи навчання	37
10. Методи контролю	40
11. Розподіл балів, які отримують студенти	53
12. Рекомендована література.....	55
12.1. Основна	55
12.2. Додаткова	55
12.3. Інформаційні ресурси.....	57
12.4. Методичне забезпечення	57

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

**Робоча програма
навчальної дисципліни
"СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ"
для студентів спеціальності
8.03050401 "Економіка підприємства"
денної форми навчання**

Укладач **Ушкальов Володимир Васильович**

Відповідальний за випуск **Афанасьєв М. В.**

Редактор **Промський М. Н.**

Коректор **Маркова Т. А.**

План 2014 р. Поз. № 255.

Підп. до друку 19.12.2014 р. Формат 60 x 90 1/16. Папір MultiCopy. Друк Riso.

Ум.-друк. арк. 3,75. Обл.-вид. арк. 4,69. Тираж 20 прим. Зам. № 332.

Видавець і виготівник – видавництво ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 61166, м. Харків, пр. Леніна, 9-А

*Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи
Дк № 481 від 13.06.2001 р.*